

TADEUSZ SEWERYN WRÓBLEWSKI
Poznań

STUDIA POLONISTYCZNE W NRD I W RFN NA TLE BADAŃ SLAWISTYCZNYCH W TYCH PAŃSTWACH

I. UWAGI WSTĘPNE

Niemieckie badania slawistyczne pod wpływem zmian społeczno-politycznych w Niemczech w XIX i XX w. przeszły znamiennej ewolucję; przemianom uległy formy badań, przedmiot analizy naukowej i program badawczy. Obecnie w obu państwach niemieckich slawistyka reprezentuje dwa odrębne kierunki rozwoju, różnią się one wyraźnie zarówno od dawnych badań, jak i między sobą. W NRD i w RFN slawistyka odgrywa jednak rolę obiektywnego informatora w sprawach słowiańskich, co wraz z rosnącym zainteresowaniem tymi kwestiami społeczeństw tych państw powoduje, iż staje się ona ważnym elementem życia naukowego, a także szeroko pojętej polityki kulturalnej obu krajów. Niemniej odmienności struktur społeczno-politycznych różnicują koncepcje badawcze i znaczenie slawistycznych prac naukowych w NRD i w RFN, a postawy społeczne wobec tej nauki są w obu państwach różne i charakterystyczne dla każdego z tych społeczeństw¹.

Dla niniejszych wywodów ważnym jest i wymagającym odrębnego podkreślenia fakt, iż znaczącym dla badań slawistycznych w Niemczech w XIX i w początkach XX w. jest wyraźnie zarysowany nurt polski przewijający się w działalności czołowych slawistów oraz ośrodków slawistycznych w Niemczech. Pierwsze katedry uniwersyteckie slawistyki we Wrocławiu i w Berlinie powołane zostały z myślą o ludności polskiej w państwie pruskim. Ich słuchacze rekrutowali się przede wszystkim spośród Polaków, a polonistyka była kierunkiem specjalnie wyeksponowanym w programie prac tych katedr. Ich kierownikami byli również Polacy — W. Cybulski, W. Nehring, gdyż tylko oni, zwłaszcza w pierwszym okresie działalności katedry wrocławskiej, mogli sprostać wymaganiom stawianym wówczas katedrom slawistyki czy wręcz polo-

¹ Por. T. S. Wróblewski, *Slawistyka w NRD i w NRF na tle jej historycznego rozwoju*. Poznań 1973, s. 7. W tym miejscu należy podkreślić, iż w niniejszych uwagach skoncentrowano się przede wszystkim na zagadnieniach slawistyki z pominięciem problematyki *Ostforschung* (w odniesieniu do badań zachodnioniemieckich). Wiąże się to z wieloma odrębnościami tych zagadnień, a także ich rozległością i wreszcie nieistnieniem badań tego typu w NRD.

nistyki w Niemczech². Najwybitniejszą postacią sławoznawstwa niemieckiego na przełomie XIX i XX w. był także Polak — kierownik katedry berlińskiej prof. A. Brückner, a jego prace stały się podstawą współcześnie prowadzonych badań slawistycznych nie tylko w Niemczech, lecz w skali światowej. Pełna patriotyzmu i umiłowania kultury polskiej działalność naukowa Brücknera stanowi piękną kartę walki Polaków o kulturę narodową w okresie największego ucisku polskości w Niemczech³. Prace polonistyczne przewijają się z różną intensywnością w niemieckich badaniach slawistycznych i działaniach katedr slawistycznych na uniwersytetach niemieckich w XX w. Jednakże kierunkiem dominującym w sławoznawstwie niemieckim staje się rusycystyka i dziś trudno mówić o jakimś szczególnym uprzywilejowaniu polonistyki wśród innych dyscyplin slawistyki obu państw niemieckich. Niemniej trzeba podkreślić, iż należy ona do bardziej eksponowanych dziedzin prac naukowych poświęconych Słowiańszczyźnie prowadzonych w NRD i w RFN. Ukazanie miejsca i funkcji polonistyki w ogólnym kształcie sławoznawstwa tych państw jest celem niniejszych wywodów.

II. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA DZIAŁALNOŚCI SLAWISTYCZNEJ W OBU PAŃSTWACH NIEMIECKICH

1. Postawy społeczno-ideowe wobec Słowian i sławoznawstwa w NRD i w RFN

Problem postaw Niemców w obu państwach wobec Słowian i wobec studiów nad Słowiańszczyzną ma duże znaczenie dla naszych rozważań, ponieważ postawy te wpływają istotnie na ogólną atmosferę wokół funkcjonowania slawistyki w NRD i w RFN. Zmiany polityczno-społeczne po II wojnie światowej, a przede wszystkim sytuacja panująca w Niemczech po klęsce hitleryzmu spowodowały istotne przemiany w stanowisku społeczeństwa niemieckiego wobec Słowiańszczyzny. Przemiany te związane były również z powstaniem dwóch państw niemieckich o odmiennym ustroju społeczno-politycznym, o różnych programach polityki zagranicznej, wewnętrznej i kulturalnej. Pozycja i rola studiów słowiańskich w obu państwach łączy się z postawami społecznymi wobec Słowiańszczyzny, a także wobec ustroju socjalistycznego, ponieważ — złasz-

² Por. jw., s. 15 oraz T. Mikulski, *Polonistyka wrocławska (100 lat historii)*. Wrocław 1961, ss. 94 - 96.

³ Por. materiały z sesji poświęconej działalności A. Brücknera w „Zeitschrift für Slawistik” 1980, nr 2.

cza w RFN — pojęcia „świat słowiański” i „socjalizm” utożsamia się niejednokrotnie ze sobą, można więc mówić tu o nałożeniu się tych dwóch czynników: stanowiska wobec Słowiańszczyzny i wobec systemu socjalistycznego jako elementów kształtujących atmosferę wokół spraw słowiańskich⁴.

Zdaniem badaczy zajmujących się stosunkiem społeczeństwa zachodnioniemieckiego do omawianych problemów, nie przejawia ono większego zainteresowania zagadnieniami Słowiańszczyzny, a wszelka działalność mająca na celu rozpowszechnianie wiedzy o nich nie przynoszą znaczących rezultatów. Społeczeństwo zachodnioniemieckie, a zwłaszcza jego część urodzona i wychowana na zachodzie Niemiec pozostaje nadal w kręgu oddziaływań dawnych, negatywnych wyobrażeń związanych z długotrwałą indoktrynacją takich opinii o Słowianach. Elementem decydującym obecnie jest jednak stanowisko zajmowane wobec komunizmu, postawy społeczne w tym względzie cechuje niewiedza, przesady, ignorowanie rzeczowych informacji, daleko idące uproszczenia. Niemniej daje się również zaznaczyć w RFN duże zainteresowanie Słowiańszczyzną, jej kulturą, sztuką i literaturą, które w pewnych okresach, na skutek motywacji jednoznacznie politycznych, rozpowszechnia się wśród wcale niemałych kręgów społecznych. W takiej atmosferze, widocznego z jednej strony zainteresowania i oficjalnego popierania takiej postawy, z drugiej zaś obojętności dużej części społeczeństwa rozwijają się w RFN badania slawistyczne, przy czym ich rozbudowa jest niemałym sukcesem szerokiego kręgu slawistów zachodnioniemieckich. Obraz dorobku slawistyki zachodnioniemieckiej nie jest jednak jednolity. Obok prac o poważnej randze naukowej, przepojonych szacunkiem dla miejsca i roli Słowiańszczyzny w kulturze światowej, powstały studia o wyraźnych akcentach politycznych, traktujące zwłaszcza współczesność narodów słowiańskich krytycznie a nawet wrogo. Podkreślić należy, że ich autorami są nieraz badacze o dużym autorytecie naukowym mający wpływ na kształtowanie opinii o kulturze i literaturze słowiańskiej nie tylko w RFN, lecz także poza jej granicami, stąd znaczenie tych prac wykracza daleko poza naukową problematykę filologiczną⁵.

Fakt, że NRD jest jednym z państw socjalistycznych określa jednoznacznie zasady jej polityki wobec socjalistycznych państw słowiańskich. Od chwili powstania NRD rząd tego państwa podjął aktywną politykę zmierzającą do ustanowienia i rozwoju przyjacielskich stosunków z krajami socjalistycznymi, a wśród nich ze wszystkimi państwami słowiańskimi. Niemniej uproszczeniem byłoby sądzić, że automatycznie usu-

⁴ Por. T. S. Wróblewski, *Slawistyka w NRD i w NRF...*, ss. 78-79.

⁵ Por. *ibid.*, ss. 79-83.

nięte zostały wszystkie obustronne uprzedzenia, niechęć i wrogość między Niemcami z NRD a społeczeństwami wschodnioeuropejskimi. W NRD wcześniej uznano za niezbędne usunięcie takiego stanu rzeczy przy pomocy konsekwentnej polityki kulturalnej, służącej zbliżeniu i wzajemnemu poznaniu Słowian i Niemców. Poważne miejsce przyznano tu rozbudowanej akcji informacyjno-propagandowej, która zbliżyć miała współczesną Słowiańszczyznę społeczeństwu NRD, szeroki kompleks zagadnień politycznych, społecznych i kulturalnych. Podkreślić należy, iż slawistyce wyznaczono szczególną rolę w tych działaniach, zajęła też ona eksponowaną pozycję wśród humanistycznych dyscyplin naukowych, spełnia ona funkcję naukowego informatora w sprawach słowiańskich, „uczestniczy w wychowaniu narodu niemieckiego”⁶.

2. Założenia teoretyczno-programowe słowianoznawstwa w obu państwach niemieckich

Współczesne prace zajmujące się teorią slawistyki stwierdzają jednoznacznie, iż w kwestii pojmowania zakresu tych badań, ich charakteru i przeznaczenia, przedmiotu badawczego i metodologii istnieją poważne rozbieżności między slawistami różnych krajów. Ogólnie i w sposób bardzo uproszczony powiedzieć można, że we współczesnej slawistyce światowej występuje z jednej strony bardzo szerokie, często nieograniczone pojmowanie zakresu tych prac naukowych, z drugiej zaś wyraźne ograniczenia merytoryczne i terytorialne⁷. Założenie, że elementem slawistyki poza filologią słowiańską i studium etnografii są także badania historii narodów słowiańskich, rozbudowane do wymiarów „slawistyki historycznej”, analiza zagadnień społecznych i politycznych, a także geograficzno-ekonomicznych jest teoretyczną przesłanką slawistyki w wielu krajach m. in. w ZSRR i NRD. W innych środowiskach slawistykę traktuje się przede wszystkim jako filologię, pozostałe problemy Słowiańszczyzny badają odrębne kompleksy badawczo-naukowe. W RFN rozróżnienie to stosuje się konsekwentnie uznając slawistykę za studium kultury i literatury narodów słowiańskich, badania nad historią i współczesnością Europy środkowej, wschodniej i południowowschodniej pozostawiając pracom typu *Ostforschung* czy *Ostkunde*. Dyskusja nad tymi

⁶ Jw., ss. 83-85 oraz (tom pt. *Slawistik in der DDR 1977. Dem Wirken Hans Holm Bielfeldts gewidmet. Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften der DDR. Gesellschaftswissenschaften. Jhg. 1977, nr 8/G.*

⁷ J. Macúrek, *Slavistika a historické vědy. W: Slavistika a slovanství. „Slovanské historické studie” VII, Praha 1968, ss. 27-30* oraz T. S. Wróblewski, *Slawistyka w NRD i w NRF...*, ss. 91-94.

zagadnieniami toczy się ciągle w kręgach teoretyków słowianoznawstwa różnych krajów, uczestniczą w niej również slawiści z NRD i RFN, przy czym — jak wskazano to wyżej — wyznają oni odmienne poglądy co do zakresu i ogólnego charakteru slawistyki, jej metod badawczych i celów naukowych⁸.

Jako podstawa dla rozważenia tego zagadnienia w odniesieniu do słowianoznawstwa zachodnioniemieckiego posłużyć może wypowiedź jednego z prominentów slawistyki w RFN prof. W. Lettenbauera, który w jednym z artykułów z 1968 r. sformułował założenia programowe slawistyki⁹. Lettenbauer autorytatywnie stwierdza, że prawie jedynym, a w każdym razie jednoznacznym świadectwem jedności Słowian jest język, jego cechy strukturalne, morfologiczne itd.; specyfiką slawistyki jest porównawcze studium języków słowiańskich oraz badania porównawcze literatur słowiańskich. Slawistyka jest — jego zdaniem — przede wszystkim filologią słowiańską, kwestią otwartą są natomiast wzajemne powiązania między filologią słowiańską a rosyjską w ogólnym kształcie slawistyki, gdyż — jak wynika z analizy organizacji i problematyki studiów slawistycznych w RFN, z przeglądu programów działalności placówek slawistycznych a także słowianoznawczej literatury naukowej powstałej w Niemczech Zachodnich — istnieją wyraźne dysproporcje między rusycystyką a innymi dziedzinami slawistyki z wyraźną przewagą tej pierwszej. Studium rusycystyczne jest w RFN rozbudowane do tego stopnia, że niejednokrotnie slawistykę utożsamia się tu z rusycystyką. Natomiast zagadnienie czy slawistyka jest przede wszystkim filologią słowiańską czy kompleksowym studium problemów Słowiańszczyzny wydaje się nie budzić wątpliwości Lettenbauera, a także większości slawistów zachodnioniemieckich — dla nich jest to przede wszystkim filologia.

Prof. E. Winter, znany slawista i historyk z NRD w pracy opublikowanej w połowie lat sześćdziesiątych opowiedział się stanowczo za kompleksowymi formami badań slawistycznych, przeciwstawiając się ograniczaniu slawistyki do studium języków i literatur słowiańskich, a więc zawężeniom, jakie pojawiły się m. in. w slawistyce zachodnioniemieckiej. Jego głos jest reprezentatywnym dla poglądów slawistów NRD odnośnie do roli i miejsca slawistyki wśród nauk humanistycznych, a także podstawowych koncepcji teoretycznych i praktycznych slawistyki w tym

⁸ Por. T. S. Wróblewski, *Udział naukowców niemieckich we współczesnych dyskusjach slawistycznych*, „Przegląd Zachodni” 1971, nr 3, ss. 76 - 92.

⁹ Artykuł pt. *Maßstäbe für das Verhältnis der russischen zur slavischen Philologie*. „Die Welt der Slaven” Jhg. XIII, 1968, nr 4, ss. 337 - 358.

państwie, należy więc go uznać za wypowiedź programową¹⁰. Według Wintera praktyka slawistyczna wskazuje, iż ze względu na złożoność badanej problematyki badać ją można tylko za pomocą kompleksowych form pracy naukowej. Jego zdaniem, wszystkim wymogom tu stawianym odpowiada definicja teoretyków radzieckich głosząca, że „slawistyka są to badania języków, historii, a także kultury i literatury narodów słowiańskich”. Winter pisze także m. in.

„Już z samej hierarchii zadań slawistyki niemieckiej jakimi są uczestnictwo w wychowaniu narodu niemieckiego i służba przyjaźni z narodami słowiańskimi [...] wynika, że zawężenia (metodologiczne i problemowe — przyp. T. S. W.) są niewłaściwe i nie dają perspektyw naukowych. Tylko w formie badań kompleksowych można prowadzić wszechstronną analizę historii, kultury, języków i piśmiennictwa narodów słowiańskich [...]”.

W slawistyce NRD program badawczy oparty został na szerokim pojmowaniu jej zakresu i poza filologią słowiańską obejmuje on również badania historyczne, etnograficzne i inne, co określić można mianem szeroko rozumianego słowianoznawstwa. Wypływa z tego również fakt, iż poważną część prac slawistycznych w NRD stanowią studia historii Słowiańszczyzny, historii stosunków kulturalnych słowiańsko-niemieckich czy dziejów slawistyki traktowanych jako odrębna dziedzina badań¹¹.

3. Główne kierunki badawcze slawistyki w NRD i w RFN

Poza badaniami historycznymi, które stanowią charakterystyczny zakres prac slawistycznych prowadzonych w NRD, wskazać można także inne dziedziny studiów słowianoznawczych, które zostały tu specjalnie wyeksponowane. Jeśli chodzi o językoznawstwo, wielkie uznanie międzynarodowe zdobyły prace, które zajmują się pozostałościami języków słowiańskich na terenach zamieszkałych obecnie przez Niemców, są to głównie studia z zakresu onomastyki. Naukowcy NRD, odmiennie niż ich poprzednicy w niemieckich badaniach tego typu, bacznie śledzą pozostałości nazewnictwa słowiańskiego na terenie NRD, widząc w tym ważny przyczynek do zagadnień osadnictwa słowiańskiego, współżycia elementu słowiańskiego i niemieckiego, położenia społecznego ludności słowiańskiej pod panowaniem niemieckim, a także do ściśle języko-

¹⁰ Artykuł pt. *K woprosu ob objemie i sodierżanii ponjalija „slawistika”*. W: *Awstro-Wiengrija i slawjansko-giermanskijsze odnoszenija*. Moskwa 1965, ss. 223 - 226.

¹¹ Por. *Slawistik in der DDR 1977 ...*, ss. 6 - 8, 13 - 16.

znawczych kwestii typu dialektologicznego, onomastycznego i innych¹². Badania te ujęte zostały w NRD w formę zorganizowaną, kieruje nimi odrębna placówka naukowa powołana w tym celu na Uniwersytecie Lipskim¹³.

Jednym z najbardziej eksponowanych nurtów slawistyki NRD są badania sorabistyczne. Studia problemów serbołużyckich, traktowane niejako autonomicznie w ramach slawistyki NRD, realizowane są zarówno przez uczonych niemieckich, jak i serbołużyckich. Serbołużycki Instytut Ludoznawczy w Budziszynie i Instytut Sorabistyczny na Uniwersytecie Lipskim nie są jedynymi placówkami realizującymi badania sorabistyczne, kierowane i zorganizowane przez Serbołużyczan koordynują one pracami sorabistycznymi w skali całego państwa¹⁴. Są to badania kompleksowe, zgodnie z programem slawistyki NRD i obejmują językoznawstwo, historię literatury, historię i ludoznawstwo, a także socjologię; tematyka badawcza obejmuje praktycznie wszystkie dziedziny życia społeczeństwa serbołużyckiego¹⁵. Badania te przybrały niespotykany nigdy w Niemczech rozmach i bez przesady stwierdzić można, że stanowią one — obok prac rusycystycznych — trzon działalności slawistycznej w NRD oraz, że sorabistyka jest jednym z najbardziej charakterystycznych kierunków badawczych słowianoznawstwa w NRD.

Wśród prac badawczych slawistów tego państwa wyróżnić również można jako odrębny nurt studia znajdujące się na pograniczu badań historycznych i filologicznych, łączące w sobie analizę problemów historycznych, etnograficznych, językoznawczych itd. Jako przykład takich zainteresowań slawistów NRD można wskazać studia poświęcone osiemnastowiecznym początkom niemieckich badań słowianoznawczych, stosunkom słowiańsko-niemieckim, w tym głównie rosyjsko-niemieckim w okresie Oświecenia¹⁶. Wchodzą one również do innego kręgu problemowego silnie eksponowanego w pracach slawistów NRD, jakim jest historia słowianoznawstwa niemieckiego i dzieje slawistyki w ogóle¹⁷.

W NRD prowadzi się dość rozległe studia nad kwestią elementów sło-

¹² Por. T. S. Wróblewski, *Slawistyka w NRD i w NRF...*, ss. 136-139.

¹³ Prace te objęły praktycznie nazewnictwo całej południowej części terytorium NRD, lecz także innych części obszaru tego państwa (por. jw.).

¹⁴ Jw., ss. 140-150.

¹⁵ Por. P. Nowotny, *Zur Entwicklung der Sorabistik in der Deutschen Demokratischen Republik...* W: *Slawistik in der DDR 1977...*, ss. 9-12.

¹⁶ Por. cykl monografii E. Wintera i innych autorów poświęconych problemom pietyzmu halleńskiego i początkom badań słowianoznawczych w Niemczech, opublikowanych na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych.

¹⁷ Por. T. S. Wróblewski, *Slawistyka w NRD i NRF...*, s. 136. Wyniki prac tego typu ujęte zostały m. in. w wydawnictwie zbiorowym pt. *Beiträge zur Geschichte der Slawistik*. Berlin 1964.

wiańskich we współczesnym języku niemieckim, są one przykładem integracji badań slawistycznych i germanistycznych¹⁸. Kontakty kulturalne, wymiana duchowa między różnymi narodami słowiańskimi i Niemcami, wzajemne oddziaływania piśmiennictwa słowiańskiego i niemieckiego są zagadnieniami szeroko badanymi przez slawistów-literaturoznawców NRD, którzy zajęli się szczególnie wymianą literacką słowiańsko-niemiecką w XVIII i XIX w.¹⁹ Liczne publikacje slawistyczne służą także zorientowaniu czytelnika NRD w historii literatur słowiańskich, w dorobku kulturalnym Słowian i jego znaczeniu ogólnoswiatowym.

W ogólnym, uproszczonym przedstawieniu głównych zainteresowań badawczo-naukowych slawistów zachodnioniemieckich w ciągu ostatniego dziesięciolecia, na wstępie należy wskazać na fakt, że w stopniu większym niż w NRD uwzględnia się tu problematykę ogólnosłowiańską i to zarówno w językoznawczym nurcie tych studiów, jak i historyczno-literackim²⁰. Jeśli chodzi o słowiańskie problemy językowe to w slawistyce RFN wyróżnić można jako szczególnie eksponowane badania nad teoriami językoznawczymi w odniesieniu do języków słowiańskich, przy czym zwracają uwagę prace analizujące teoretyczny dorobek językoznawców słowiańskich, zwłaszcza radzieckich. Studia te są próbą przeniesienia na grunt nauki zachodnioniemieckiej teoretyczno-metodologicznych dokonań uczonych słowiańskich. Z jednej strony wzbogacają one zakres teoretycznych badań slawistycznych w RFN, z drugiej zaś czynią z językoznawczej slawistyki niemieckiej pośrednika w przekazywaniu dorobku teoretyków słowiańskich naukowcom Zachodu. W RFN znacznie rozbudowane są badania nad historią języków słowiańskich m. in. nad problemami języka cerkiewno-słowiańskiego jako bazą dla językoznawstwa porównawczego, nad zagadnieniami wymarłych języków słowiańskich z terenu Niemiec (wybitnym autorytetem w kwestiach języka Słowian połabskich jest prof. R. Olesch z Kolonii). Niemało miejsca w pracach slawistów zachodnioniemieckich zajmują badania nad leksyką języków słowiańskich, przy czym podobnie jak w NRD dużo uwagi poświęca się tu stosunkom językowym niemiecko-słowiańskim historycznym i współczesnym. Jeśli chodzi o problematykę współczesnych języków słowiańskich, prace badawcze prowadzone przez slawistów RFN obejmują zagadnienia fonetyki, akcentu, morfologii i składni tych języków, przede wszystkim

¹⁸ Por. T. S. Wróblewski, *Problems Concerning Slavistic Studies in the German Federal Republic and the German Democratic Republic*. „Polish Western Affairs” (1972, nr 1, ss. 43 - 70.

¹⁹ Por. poniżej uwagi n.t. publikacji slawistycznych NRD w latach siedemdziesiątych.

²⁰ Por. H. Keipert, *Slavistik. Allgemeiner Überblick*. „Osteuropa” Jhg. 30, H. 8/9 August—September 1980, ss. 846 - 853.

jednak języka rosyjskiego. Stosunkowo dużo uwagi poświęca się tu także kwestiom języka dzieła artystycznego i to zarówno w kategoriach ogólnych, jak i w odniesieniu do dzieł poszczególnych autorów słowiańskich. Także studia dialektologiczne nad językami słowiańskimi znalazły się w kręgu zainteresowań slawistów RFN; nie można również pominąć badań onomastycznych w slawistyce językoznawczej RFN, zajmują one jednak mniej miejsca niż w słowianoznawstwie NRD²¹.

Literaturoznawczy nurt slawistyki zachodnioniemieckiej reprezentują liczne prace nad zabytkami dawnego piśmiennictwa Słowian, w tym głównie nad religijnymi i świeckimi zabytkami staroruskimi (m. in. studia prof. E. Koschmiedera). Niemalże miejsca zajmują prace badawcze nad literaturą Oświecenia i Romantyzmu wśród Słowian. Spośród pisarzy rosyjskich, których twórczość przykuwa najczęściej uwagi slawistów zachodnioniemieckich znaleźli się Gogol, L. Tołstoj, Dostojewski a także symboliści rosyjscy. Są to tradycyjne zakresy zainteresowań historyków literatury rosyjskiej działających w RFN, rozwijane także w poprzednich okresach. Tradycyjnie również realizowane są studia nad kulturą, literaturą i językami Słowiańszczyzny południowowschodniej, głównie narodów Jugosławii; prace te kultywowane są zwłaszcza w środowisku monachijskim. Wiąże się to z dużym zainteresowaniem tymi sprawami w RFN, a także z faktem, iż naukowcy jugosłowiańscy stanowią wcale pokaźną grupę wśród uczonych-slawistów czynnych w RFN. W ostatnim dziesięcioleciu daje się zauważyć szczególnie duże zainteresowanie slawistów zachodnioniemieckich problemami literatury czeskiej, dawnej i współczesnej, wykazać można wyraźny wzrost liczby opracowań tym zagadnieniom poświęconych w ostatnich latach. W tym kręgu studiów znalazły się m. in. analizy czeskich teorii literaturoznawczych, przy czym stanowią one kolejny przykład przenoszenia teoretycznego dorobku uczonych słowiańskich na teren nauki zachodnioniemieckiej²².

Ogólnie stwierdzić można, iż w ostatnim okresie nastąpił zauważalny rozwój literaturoznawczych studiów slawistycznych w RFN, w poprzednich okresach nurt ten ustępował wyraźnie pracom językoznawczym w ogólnym kształcie slawistyki zachodnioniemieckiej. Zmianie uległ również ich charakter, przeważające poprzednio badania nad historią literatur słowiańskich ustępują obecnie miejsca studiom nad współczesnym piśmiennictwem Słowian, przy czym wiele uwagi poświęca się tu problemom teoretycznym, uwzględniając najnowsze ustalenia teoretyczno-metodologiczne oraz aktualne nurty badawcze (socjologia literatury, forma-

²¹ Ogólną ocenę językoznawczego nurtu w slawistyce RFN por. H. Keipert, *Slavische Sprachwissenschaft*, jw., ss. 854 - 860.

²² Por. W. Gesemann, *Slavistische Literaturwissenschaft*, jw., ss. 861 - 867.

listyczno-strukturalna teoria literatury). Należy podkreślić, iż w dużym stopniu uwzględnia się tu marksistowską teorię literatury, a także dorobek naukowców słowiańskich w tym zakresie. Zauważalnym zjawiskiem jest również rozwijanie interdyscyplinarnych badań, zarówno w językoznawczym, jak i literaturoznawczym nurcie slawistyki RFN, wykorzystujących dorobek takich dyscyplin naukowych jak historia, kulturoznawstwo, historia i teoria sztuki, socjologia i inne²³. Wskazuje to na wzbogacanie i twórcze rozwijanie warsztatu naukowego slawistów zachodnioniemieckich, a także na coraz wyraźniejsze wychodzenie ich naprzeciw rosnącemu zainteresowaniu i społecznemu zapotrzebowaniu na takie prace badawczo-naukowe.

III. POLONISTYKA NA TLE INNYCH DZIEDZIN STUDIÓW SLAWISTYCZNYCH W NRD I W RFN

1. Studia polonistyczne w NRD

Katedry slawistyki działają na wszystkich uniwersytetach Niemieckiej Republiki Demokratycznej, w Berlinie, Greifswaldzie, Halle-Wittenberdze, Jenie, Lipsku i Rostocku, funkcjonuje również katedra slawistyki na Wyższej Szkole Pedagogicznej w Poczdamie. Wzrosła również liczba lektoratów języka rosyjskiego na różnych uczelniach, ponieważ od 1956 r. nauka tego języka obowiązuje słuchaczy wszystkich kierunków studiów. Wszystko to stanowi podstawę dla rozbudowy studiów slawistycznych w NRD, wzrasta też stale liczba studentów slawistyki²⁴.

Polonistyka nie stanowi wyodrębnionego kierunku studiów i badań w NRD, prace z tego zakresu prowadzone są zarówno w katedrach slawistyki, jak i w innych placówkach naukowych. Niemniej — według opinii naukowców NRD — zaznacza się tu ostatnio wyraźny rozwój studiów polonistycznych, co wiąże się z dużym społecznym zapotrzebowaniem na znawców spraw polskich wobec rozszerzających się kontaktów z Polską²⁵. Do najaktywniejszych ośrodków uniwersyteckich w zakresie polonistyki należą katedry slawistyki w Berlinie, Lipsku i w mniejszym stopniu w Greifswaldzie. W Berlinie kierownikiem Wydziału Polonistyki w Sekcji Slawistyki Uniwersytetu Humboldta jest od wielu lat prof.

²³ Jw.

²⁴ Por. *Slawistik in der DDR 1977...*, oraz T. S. Wróblewski, *Slawistyka w NRD i w NRF...*, ss. 23 - 25.

²⁵ Por. H. Olschowsky, *Polonistyka w Niemieckiej Republice Demokratycznej*. „Biuletyn Polonistyczny” 1974, zeszyt 53, ss. 69 - 72 oraz D. Scholze, *Polonistyka w NRD w latach 1974-1976*. „Biuletyn Polonistyczny” 1976, zeszyt 4, ss. 98 - 103.

A. Herrmann, w Lipsku na Wydziale Językoznawstwa Uniwersytetu im. Karola Marksa zajęcia polonistyczne prowadzi dr O. Mallek, zaś w Sekcji Językoznawstwa i Literaturoznawstwa na uniwersytecie w Greifswaldzie polonistykę reprezentuje dr U. Drechsel. Na innych uniwersytetach NRD w katedrach slawistyki prowadzi się fakultatywne zajęcia polonistyczne. Trzeba podkreślić, iż uniwersyteckie placówki slawistyki w NRD kształcą przede wszystkim fachowców w zakresie języka polskiego — lektorów, tłumaczy itp. natomiast sprawy literatury polskiej traktowane są z mniejszą uwagą. Wyłącznie badaniami literackimi zajmują się poloniści pracujący w Centralnym Instytucie Historii Literatury Akademii Nauk NRD. W Wydziale Slawistyki tego instytutu działa aktywnie zespół trzech naukowców: dr H. Olschowsky, dr E. Dieckmann, dr D. Scholze, badających problemy literatury polskiej. Także w Centralnym Instytucie Językoznawstwa Akademii Nauk NRD działa grupa pięciu naukowców zajmujących się polskimi sprawami językowymi a czterech badaczy opracowuje zagadnienia historii Polski w Centralnym Instytucie Historii Akademii Nauk NRD²⁶.

Jako podstawa dla ustalenia miejsca studiów polonistycznych wśród innych nurtów slawistyki w NRD służyć może przegląd publikacji slawistycznych wydanych w tym państwie w ciągu lat siedemdziesiątych. Wskazać on bowiem może jak ilościowo i jakościowo przedstawia się polonistyczna produkcja wydawnicza na tle dorobku innych dziedzin słowianoznawstwa NRD. Poniższe zestawienie sporządzone zostało na podstawie bibliografii publikacji slawistycznych NRD za lata 1968 - 1972 oraz 1973 - 1978²⁷. Obejmuje ono zarówno wydawnictwa zwarte, jak i artykuły zamieszczone w różnych pismach specjalistycznych i popularno-naukowych. Należy również dodać, że znalazły się wśród nich prace naukowców spoza NRD, ponieważ ich studia opublikowane w NRD stanowią mogą przyczynek do znaczenia danego zakresu badawczego w ogólnym kształcie slawistyki NRD.

Jeśli chodzi o językoznawstwo to proporcje te przedstawiają się następująco: w latach 1970 - 1977 ukazało się w NRD ok. 130 pozycji omawiających ogólne zagadnienia języków słowiańskich, ok. 500 publikacji zajęło się różnymi zagadnieniami języka rosyjskiego (tu znalazły się również liczne słowniki, gramatyki, podręczniki itp., porównawcze studia nad językiem rosyjskim i niemieckim, oraz obszernie potraktowana prob-

²⁶ Por. m. in. D. Scholze, *Polonistyka w NRD w latach 1974 - 1976*.

²⁷ H. Pohrt, *Bibliographie slawistischer Publikationen aus der Deutschen Demokratischen Republik 1968 - 1972*, Akademie-Verlag Berlin 1974 oraz K. Guttschmidt, H. Pohrt, J. Schultheis, *Bibliographie slawistischer Publikationen aus der Deutschen Demokratischen Republik 1973 - 1977*, Akademie-Verlag Berlin 1979.

lematyka tłumaczeń z języka rosyjskiego na niemiecki i z języka niemieckiego na rosyjski), 5 pozycji poświęcono sprawom języka ukraińskiego, 6 — białoruskiego, językiem czeskim zajęło się 30 publikacji, językiem słowackim — 9 pozycji. Polskie zagadnienia językowe analizuje ok. 60 studiów, problemy języków łużyckich aż 200 pozycji, problematykę języków południowo-słowiańskich — ok. 80 prac.

Literatura znawstwo reprezentowane jest większą liczbą publikacji, co jest potwierdzeniem dużego znaczenia tego nurtu slawistyki NRD. Ogólne zagadnienia literatur słowiańskich omawia 65 pozycji, prawie 600 prac różnego typu zajęło się historią i współczesnością a także szeregiem przedstawicieli piśmiennictwa rosyjskiego i radzieckiego, literaturze ukraińskiej poświęcono 16 publikacji, białoruskiej — 5 pozycji. Zagadnienia literatury czeskiej omawiają 54 prace, słowackiej — 44 studia. Literaturze polskiej, jej historii i współczesności poświęcono ogółem ok. 120 prac (w tym około 50 pozycji zajęło się różnymi postaciami piśmiennictwa polskiego). Sprawy literatury łużyckiej omawia ogółem 100 pozycji, a piśmiennictwa Słowian południowych ok. 70 prac.

Ogólnym wnioskiem wysnutym z powyższego zestawienia liczbowego jest ogromna przewaga materiałów rusycystycznych wobec innych publikacji slawistycznych NRD w latach siedemdziesiątych. Może być ona podstawą dla dalszych refleksji, że slawistyka w NRD jest wyraźnie zdominowana przez studia rusycystyczne i to w stopniu większym niż w wypadku slawistyki w RFN. Znaczenie studiów rusycystycznych w ogólnym kształcie słowianoznawstwa NRD wiąże się z dużym zapotrzebowaniem społecznym, determinuje je rozwój wzajemnych kontaktów ze Związkiem Radzieckim, polityczne znaczenie wymiany i współpracy z ZSRR, oraz fakt, iż język rosyjski jest obowiązkowym przedmiotem nauczania we wszystkich szkołach NRD.

W związku z szeroko zakrojoną autonomią kulturalną Serbołużyczan w NRD i ich rozwojem kulturalno-narodowym, slawiści tego państwa poświęcają dużo uwagi sprawom łużyckim, przy czym specjalnym poparciem cieszą się badania naukowe prowadzone przez samych Serbołużyczan. Potwierdzeniem tego miejsca sorabistyki w pracach slawistów NRD są przedstawione wyżej liczby dotyczące publikacji zajmujących się kulturą, językiem i literaturą słowiańskiej mniejszości narodowej w NRD. Materiały te są w dużej mierze dziełem naukowców łużyckich pracujących w różnych, także własnych placówkach naukowych, lecz również slawiści-Niemcy poświęcają swym słowiańskim współobywatelom stosunkowo więcej uwagi niż innym narodom słowiańskim.

Poza danymi liczbowymi dotyczącymi literatury polonistycznej opublikowanej w NRD w latach siedemdziesiątych, należy rozważyć jakie problemy naszej kultury, języka i piśmiennictwa znalazły się w kręgu

jej zainteresowań oraz na jakich kwestiach koncentruje ona szczególną uwagę.

Jeśli chodzi o językoznawstwo prace polonistyczne opublikowane w latach 1970 - 1978 w NRD zajęły się m. in. problemami stosunków językowych polsko-niemieckich, zagadnieniami fonetyki polskiej, stylistyki języka polskiego, problemami językowymi tłumaczeń literatury niemieckiej na język polski, kwestiami składni polskiej. Należy podkreślić, że w badaniach językoznawczych dużo miejsca poświęca się dialektom pomorskim — kaszubskiemu i słowińskiemu, jest to tradycyjna dziedzina badań slawistycznych w NRD nawiązująca do prac znanego dialektologa niemieckiego F. Lorentza z lat międzywojennych²⁸.

W dziedzinie literaturoznawstwa zajęto się szerokim wachlarzem zagadnień literatury polskiej, zarówno jej historią, jak i współczesnością, określonymi nurtami piśmiennictwa polskiego oraz szeregiem postaci naszej literatury. Historię literatury reprezentują m. in. studia poświęcone społecznym aspektom piśmiennictwa polskiego epoki Odrodzenia, humanistycznemu obrazowi człowieka w polskiej komedii oświeceniowej, politycznej funkcji literatury polskiej końca XVIII w., zagadnieniu roli narodu i rewolucji w piśmiennictwie romantycznym, romantyzmowi polskiemu jako formacji kulturalnej, literaturze pozytywizmu polskiego w kontekście narodowym i europejskim, literacko-historycznym funkcjom polskiej awangardy literackiej w latach 1918 - 1939, rewolucyjnej poezji polskiej w latach 1918 - 1932. Zagadnienia współczesnej literatury polskiej omawiają prace dotyczące: recepcji młodej poezji polskiej w Skandynawii, polskiej prozy XX-lecia międzywojennego i lat powojennych, zagadnień formalnych dzieła literackiego na przykładzie piśmiennictwa polskiego, chłopów i środowiska wiejskiego w literaturze Polski Ludowej, motywów antycznych w polskiej poezji lat sześćdziesiątych i jej tradycji romantycznych. Poważnie reprezentowaną problematyką są również zagadnienia historii i współczesności literackich powiązań polsko-niemieckich, znalazły się tu prace poświęcone: literatom niemieckim w Warszawie na przełomie XVIII i XIX w., pisarzom polskim w Dreźnie, wpływowi Powstania Listopadowego na niemiecką poezję polityczną, oddziaływaniu literatury polskiej w Niemczech przed i po II wojnie światowej, akcji popularyzacji literatury polskiej w Niemczech w początkach XX w., wzajemnym stosunkom literackich tendencji społecznych i awangardowych w Polsce i w Niemczech itd. Wiele prac poświęcono problemowi recepcji literatury polskiej w NRD, znalazła się tu ważna i cenna pozycja, jaką jest bibliografia polskiej literatury pięknej w przekładach

²⁸ Por. uwagi na ten temat T. S. Wróblewski, *Slawistyka w NRD i w NRF...*, ss. 139 - 140.

niemieckich w latach 1900 - 1971 wydana w Berlinie w 1975 r. Sześć studiów poświęcono różnym aspektom tłumaczeń i odbioru literatury polskiej w NRD, jedna z prac zajęła się postaciami i działalnością twórczą tłumaczy piśmiennictwa polskiego w NRD. Interesującym fragmentem podobnych studiów są prace omawiające motywy polskie w literaturze NRD, jako przykład przytoczyć tu można rozprawę na temat obrazu Polski i Polaków w dziełach Anny Seghers. Wśród autorów polskich, których twórczością zajęto się w wydawnictwach slawistycznych NRD z lat siedemdziesiątych znaleźli się m. in. Kochanowski, Krasieński, Mickiewicz, Reymont, Żeromski, Broniewski, Iwaszkiewicz, Kruczkowski, Peiper, Przyboś, Putrament, Różewicz, J. J. Szczepański, Żukrowski²⁹.

Dla pełnego obrazu polonistycznych działań slawistycznych środowisk naukowych NRD należy wskazać na ich współpracę z naukowcami polskimi. Jako przykład takiego współdziałania przytoczyć można organizowane wspólnie przez naukowców obu krajów sesje i konferencje naukowe poświęcone kulturalnym i naukowym związkom Polski i Niemiec. W dniach 15 - 19 maja 1977 r. w Olsztynie odbyła się sesja na temat *Oświecenie w Niemczech i w Polsce, wzajemne stosunki — oddziaływania — kontakty* obejmująca szeroką problematykę historii, ideologii, historii kultury i literatury. Materiały z tej sesji zostały zamieszczone w piśmie „Zeitschrift für Slawistik” nr 6/1979; wśród 12 artykułów tu opublikowanych 10 jest dziełem naukowców polskich — czołowych znawców problematyki Oświecenia polskiego i europejskiego. Wspólnie przygotowaną przez uczonych Polski i NRD imprezą naukową zorganizowaną w Berlinie w dniach 22 - 23 maja 1979 r. była sesja ku czci Aleksandra Brücknera. Numer 2/1980 „Zeitschrift für Slawistik” został w całości poświęcony tej imprezie, wśród materiałów z tej sesji obejmujących w sumie 34 referaty i komunikaty znalazło się 12 prac naukowców polskich, omawiają one różne aspekty działalności naukowej A. Brücknera wielce zasłużonego w dziele naukowej współpracy polsko-niemieckiej.

2. Problematyka polonistyczna w działalności naukowej slawistów RFN

W RFN, podobnie jak w NRD polonistyka nie stanowi wyodrębnionego kierunku badań naukowych i studiów uniwersyteckich, nie ma tam ani wydzielonych polonistycznych placówek naukowych (założony ostatnio w Darmstadcie Instytut Kultury i Literatury Polskiej jest tu wyjątkiem), ani — poza nielicznymi — naukowców zajmujących się wyłącznie

²⁹ Wszystkie dane oparte na bibliografiach przytoczonych w przypisie 27.

problemami kultury i literatury polskiej³⁰. Wynika to stąd, że z jednej strony brak tu wykwalifikowanych, polonistycznych sił naukowych, z drugiej zaś z faktu, iż większość studentów slawistyki w RFN zainteresowana jest przede wszystkim rusycystyką. Większość uniwersytetów posiada przy placówkach slawistycznych lektoraty języka polskiego, przy czym lektorzy nie ograniczają się do spraw językowych poruszając nieraz szeroki krąg zagadnień literatury i kultury polskiej, są to niejednokrotnie naukowcy polscy, zatrudnieni na kontraktach. W ostatnim okresie sytuacja uległa o tyle zmianie, że w niektórych środowiskach pojawiła się tendencja do utworzenia autonomicznych placówek polonistycznych. Związana jest ona z dużym zapotrzebowaniem na znawców języka i problematyki polskiej wykazywanym przez środowiska o dużej liczbie „nowych” przysiedleńców z Polski, tu bowiem niektóre zajęcia w szkołach prowadzi się w języku polskim a w liceach niektórych obszarów dopuszczono egzamin z języka polskiego do egzaminów maturalnych jako drugiego obowiązkowego języka obcego, uwzględniając w ten sposób znajomość języka polskiego w kręgach młodzieży przysiedleńczej. Stąd pewna liczba studentów zainteresowana jest studiami polonistycznymi z myślą o pracy nauczyciela języka polskiego w szkolnictwie podstawowym i licealnym³¹. Wiadomość z 1979 r. o próbach utworzenia odrębnych katedr polonistyki na dwóch uniwersytetach zachodnioniemieckich nie znalazła dotąd potwierdzenia w odpowiednich decyzjach oficjalnych. Pamiętać jednak należy o założeniu autonomicznej placówki, wspomnianego wyżej Instytutu Kultury i Literatury Polskiej w Darmstadtzie pod kierunkiem znanego i zasłużonego tłumacza naszej literatury — Karla Dedeiciusa i uznać, że wychodzi on w jakiejś mierze naprzeciw coraz większemu zapotrzebowaniu na informacje o kulturze i piśmiennictwie polskim wykazywanym przez społeczeństwo RFN³².

Jeśli chodzi o działalność polonistyczną slawistyki uniwersyteckiej w Niemczech Zachodnich to podkreślić należy, że jej zakres i charakter zależy w dużym stopniu od indywidualnych zainteresowań tymi sprawami, a także od ogólnego charakteru pracy naukowej kierowników i zespołów pracowników poszczególnych katedr slawistyki.

³⁰ Por. T. S. Wróblewski, *Polonistyka w Niemieckiej Republice Federalnej*, „Przegląd Zachodni” 1967, nr 6, ss. 401 - 403.

³¹ Por. uwagi o integracji językowej „nowych” przysiedleńców w artykule P. Robejška, *Probleme und Möglichkeiten der Integration deutschstämmiger Spätaussiedler*, „Osteuropa” 1979, H. 7, ss. 563 - 578 oraz T. S. Wróblewski, „Ostforschung” a problematyka integracji społecznej „nowych” przysiedleńców, „Przegląd Zachodni” 1980, nr 5/6 ss. 141 - 158.

³² Por. m. in. *Deutsches Polen-Institut Darmstadt. Reden zur Eröffnung des Deutschen Polen-Instituts Darmstadt am 11 März 1980*... Darmstadt 1980 oraz artykuł *Eine Heimstatt für die polnische Kultur*, FAZ z 9 III 1979 i in. Por. także

W roku akademickim 1979/1980 zajęcia polonistyczne różnego typu, a więc wykłady, seminaria, ćwiczenia itd. prowadzone były na uniwersytetach w: Bochum, Frankfurcie, Freiburgu, Getyndze, Hamburgu, Heidelbergu, Kilonii, Kolonii, Konstancji, Marburgu, Moguncji, Monachium, Münster, Regensburgu, Saarbrücken, Tybindze, a więc w 2/3 uniwersyteckich placówek slawistycznych w RFN³³. Najbardziej aktywnymi ośrodkami, jeśli chodzi o działalność polonistyczną były Frankfurt, Freiburg, Getynga, Hamburg i Monachium, a wśród najbardziej czynnych polonistów wymienić należy prof. H. Kunstmanna z Monachium, prof. R. Olescha z Kolonii, prof. H. B. Hardera z Marburga.

Sporządzone na podstawie wykazów zajęć uniwersyteckich w roku akademickim 1979/1980 zestawienie wykładów, seminariów i ćwiczeń polonistycznych³⁴ na tle zajęć z innych dziedzin slawistyki przedstawia się następująco:

zagadnienia kultury, sztuki	
problematyka ogólnosłowiańska	— 9
problemy rosyjskie i radzieckie	— 3
zagadnienia południowosłowiańskie	— 2
problemy językowe	
ogólnosłowiańskie	— 48
rosyjskie	— 52
polskie	— 11
czesko-słowackie	— 6
południowosłowiańskie	— 15
zagadnienia literackie	
ogólnosłowiańskie	— 30
rosyjskie i radzieckie	— 120
polskie	— 22
czesko-słowackie	— 9
południowosłowiańskie	— 20

Tematyka wykładów, seminariów i ćwiczeń poświęconych problemom polskim była dość różnorodna. Problemy językoznawcze omawiane na nich to m. in. zagadnienia akcentu i intonacji w języku polskim, prozodia w języku polskim i rosyjskim, rozwój polskiego systemu językowego, gramatyka opisowa języka polskiego, współczesna polska literatura językoznawcza, badania porównawcze języka polskiego i innych języków słowiańskich, gramatyka historyczna języka polskiego, interpretacja językowa tekstów staropolskich.

artykuł B. Beszterdy-Kwileckiej i M. Wagińskiej-Marzec w niniejszym numerze „Przeglądu Zachodniego”.

³³ Por. wykazy zajęć na uniwersytetach RFN w roku akademickim 1979/1980.

³⁴ Jw.

Jeśli chodzi o problemy literackie to niewątpliwie przeważały tematy z historii naszego piśmiennictwa, jak np. literatura staropolska, twórczość Kochanowskiego, literatura polska od Renesansu do klasycyzmu, interpretacja polskich tekstów z XVI w. Szeroko omawiana była literatura romantyczna, znalazły się tu m. in. tematy: romantyzm i realizm polski, aspekty historyczne i ideowe romantyzmu, *Pan Tadeusz* — aspekty literackie i językowe, *Nieboska komedia* Krasińskiego, interpretacje dzieł Słowackiego. Wśród innych tematów zajęć polonistycznych wymienić można: proza i poezja neoromantyczna (Żeromski, Kasprówic), polska literatura współczesna (temat ten pojawiał się wielokrotnie na zajęciach polonistycznych), Młoda Polska a twórczość Wyspiańskiego, powieść polska XX w. Zajęto się również problemami teoretyczno-metodologicznymi literaturoznawstwa polskiego np. wpływem Husserla na teorię literatury Romana Ingardena³⁵.

Ogólnym wnioskiem wysnutym z powyższego zestawienia jest wyraźna przewaga zainteresowań rusycystycznych nad innymi dziedzinami slawistyki uniwersyteckiej w RFN. Niemniej podkreślić należy, że problematyka polska znalazła się na drugim miejscu wśród tematów zajęć placówek slawistycznych w Niemczech Zachodnich, co świadczy o innym rozłożeniu akcentów w slawistyce tego państwa i znaczeniu prac polonistycznych niż w NRD. Różnorodna tematyka zajęć polonistycznych wskazuje na rozległość zainteresowań polonistów RFN i ich tendencję do możliwie wszechstronnego ukazania tych problemów.

Innym źródłem informacji dotyczących zainteresowań slawistów zachodnioniemieckich sprawami polskimi jest literatura naukowa z tego zakresu powstała w latach 1970 - 1980 w RFN³⁶.

Poniższe zestawienie liczbowe pozycji polonistycznych w stosunku do innych publikacji slawistycznych wskazać może ich miejsce w ogólnym kształcie słowianoznawczej literatury naukowej oraz na proporcje między nimi a innymi nurtami badań slawistycznych. Jest to zestawienie wyłącznie wydawnictw zwartych, z pominięciem artykułów i innych, mniejszych form publicystycznych, inaczej bowiem musiałoby ono objąć wiele pozycji, których liczba przewyższałaby ilość pozycji wydanych w NRD³⁷. Niemniej jest ono wymownym potwierdzeniem stosunków liczbowych między publikacjami polonistycznymi a wydawnictwami z innych zakresów badawczych slawistyki zachodnioniemieckiej.

³⁵ Jw.

³⁶ Por. materiały bibliograficzne w artykułach H. Keiperta, *Slavische Sprachwissenschaft*, przypis 21 oraz W. Gesemanna, *Slavistische Literaturwissenschaft*, przypis 22.

³⁷ Jw.

problematyka kultury, sztuki, filozofii	
ogólnosłowiańska	— 3
rosyjska i radziecka	— 6
zagadnienia językoznawcze	
ogólnosłowiańskie	— 15
rosyjskie (także ukraińskie)	— 34
polskie	— 3
czeskie	— 2
południowosłowiańskie	— 13
problemy literackie	
ogólnosłowiańskie	— 3
rosyjskie i radzieckie	— 75
polskie	— 6
czeskie	— 12
południowosłowiańskie	— 13

Jak wynika z powyższego zestawienia, inaczej niż w wypadku uniwersyteckich zajęć polonistycznych, ilość publikacji naukowych poświęconych problematyce polskiej jest mniejsza niż wydawnictw z innych dziedzin slawistyki. Utrzymująca się nadal przewaga publikacji rusycystycznych jest potwierdzeniem roli i znaczenia filologii rosyjskiej w ogólnym kształcie slawistyki zachodnioniemieckiej, mimo że przewaga ta nie jest tak ogromna jak w wypadku literatury slawistycznej powstałej w NRD. Zwraca uwagę niemały udział pozycji bohemistycznych, co potwierdza sygnalizowane wyżej zjawisko aktualnego rozwoju zainteresowań problematyką czeską i słowacką wśród slawistów RFN.

Jeśli chodzi o szczegółową tematykę zachodnioniemieckich publikacji polonistycznych wydanych w ostatnim dziesięcioleciu, to zagadnienia języka polskiego omówione zostały w trzech pozycjach dotyczących problemów fonetyki języka polskiego, kwestii morfologicznych naszego języka oraz zagadnień polskiego języka technicznego. Problematyka literacka znalazła się w sześciu wydawnictwach monograficznych, są to kolejno studia poświęcone niemiecko-polskim oddziaływaniom w literaturze liturgicznej polskich protestantów w XVI w., zagadnieniom formalnym najnowszej literatury polskiej, analizie polskiej twórczości aforystycznej (niezwykle popularnej w RFN) oraz analizie twórczości i stylu artystycznego trzech współczesnych dramatopisarzy polskich: Gombrowicza, Kruczkowskiego i Mrożka³⁸. Mimo stosunkowo skromnej liczby tych studiów można stwierdzić, iż przeważa tu problematyka współczesnej literatury polskiej, jej aspektów formalno-ideowych. Zgodne to jest z ogólną tendencją slawistyki zachodnioniemieckiej z jednej strony rozwijania badań literaturoznawczych, z drugiej zaś skoncentrowania się na tematyce współczesnej kultury i literatury narodów słowiańskich.

³⁸ Jw.

IV. WNIOSKI

Ogólne różnice między slawistyką w obu państwach niemieckich dotyczą również studiów polonistycznych. Szerokie pojmowanie zakresu badań slawistycznych w NRD wpłynęło na rozbudowanie tu polonistyki do rozmiarów kompleksu badawczego obejmującego poza filologią także studia historyczne, ludoznawcze, prace nad ogólnymi zagadnieniami kultury polskiej i in. Zwłaszcza prace historyczne są elementem różniącym słowianoznawstwo w Niemieckiej Republice Demokratycznej od slawistyki w Niemczech Zachodnich, z której programowo wyłączono badania pozafilologiczne. W RFN, gdzie slawistykę pojmuje się przede wszystkim jako filologię a więc badania języków, literatur i ogólnie życia duchowego Słowian, prace historyczne zostały skoncentrowane w zespole badawczym zwanym *Ostforschung* lub *Ostkunde*. Toteż polonistyka zachodniemiecka obejmuje przede wszystkim studia językowe i literackie, zaś historia Polski, jej współczesność, zagadnienia społeczno-polityczne itd. znalazły się w zasięgu zainteresowań „badań wschodnich”.

Istnieją oczywiście organizacyjne i personalne powiązania między polonistyką a tym wycinkiem *Ostforschung*, który zajmuje się sprawami polskimi, pamiętajmy, że slawistyka a więc i polonistyka zaliczane są automatycznie w RFN do kompleksu „badań wschodnich”. Istnienie tych powiązań wpływa niejednokrotnie na „upolitycznianie” prac polonistycznych, na przesuwanie niektórych akcentów tych studiów w kierunku interpretacji politycznej, niezbyt, dodajmy, życzliwej nam i naszemu życiu duchowemu. Są to jednak zagadnienia wymagające odrębnego, obszernego omówienia. Funkcjonowanie w Niemczech Zachodnich systemu *Ostforschung* wpływa więc w istotny sposób na charakter i metody badań polonistycznych w RFN, lecz także, co brzmi nieco paradoksalnie, w NRD. W tym fakcie bowiem należy również szukać przyczyn szerokiego, kompleksowego pojmowania programu słowianoznawstwa w Niemieckiej Republice Demokratycznej, gdzie *Ostforschung*, w takiej postaci jak w RFN, nie istnieje oraz wąskiego, filologicznego profilu badań slawistycznych, a więc i polonistyki w Niemczech Zachodnich. W kompleksie studiów słowianoznawczych obu państw polonistyka odgrywa też odmienną rolę i zajmuje inne miejsce. W NRD jest to trzeci pod względem ilości publikacji i aktywności naukowo-pedagogicznej zespół prac slawistycznych po rusycystyce i sorabistyce i proporcje te utrzymują się bez zmian od szeregu lat. W RFN natomiast polonistyka od dawna zajmowała i zajmuje nadal drugą pozycję po rusycystyce wśród najbardziej aktywnych zakresów studiów slawistycznych, mimo okresowego wzrostu znaczenia innych dziedzin tych prac takich, jak badania poświęcone sprawom Słowiańszczyzny południowowschodniej czy

kwestiom czesko-słowackim. Ostatnio pozycja ta umacnia się poprzez wzrost zapotrzebowania na znawców języka i kultury polskiej w RFN. W obu państwach niemieckich, niezależnie od kontekstu społeczno-politycznego, studia polonistyczne spełniają funkcję obiektywnego, naukowego informatora w sprawach kultury polskiej a ich znaczenie wraz ze wzrostem zainteresowania Polską wykazywanym ostatnio przez społeczeństwa tych państw, rośnie. Fakt ten wraz z ogólnym, niemałym dorobkiem polonistów Republiki Federalnej Niemiec i Niemieckiej Republiki Demokratycznej należy ocenić także w Polsce pozytywnie.